

Europeiska
kommissionen

MILJÖANSVARSDIREKTIVET

Vad är miljöansvarsdirektivet?

Den naturliga miljön är grunden för människors hälsa, lycka och ekonomiska verksamhet. För att värna miljön så att den kan användas och vara till glädje för nutida och kommande generationer, och för att stoppa förlusten av biologisk mångfald, förebygga försämringar av vattnets kvantitet eller kvalitet och skydda marken, har Europeiska unionens medlemsstater åtagit sig att förebygga miljöskador och att avhjälpa de skador som ändå uppstår.

År 2004 antogs därför miljöansvarsdirektivet som fastställer en gemensam ram för att förebygga och avhjälpa miljöskador (t.ex. enhetlig definition av miljöskada, mer konsekvent strategi för hur skador ska avhjälpas). Direktivet bygger på principen om att förorenaren betalar, som innebär att de förorenare som orsakat skadan har ansvaret för att genomföra nödvändiga förebyggande och avhjälpande åtgärder och betala kostnaderna för dessa. Den grundläggande principen är att förstörd miljö ska återställas till det skick som den skulle ha haft om skadan inte hade uppstått. Direktivet ger en ram för att bedöma skadorna och vilka hjälpåtgärder som bör vidtas.

Miljöansvarsdirektivet syftar således till att öka medvetenheten och ge incitament för fortsatta investeringar i förebyggande åtgärder och bättre miljöpraxis, genom att kostnaden för hjälpåtgärder blir en faktor att ta hänsyn till. Alla verksamhetsutövare som bedriver en miljöfarlig verksamhet som omfattas av direktivet uppmanas att göra en bedömning och vidta de åtgärder som behövs för att minska miljöriskerna.

Hur fungerar miljöansvarsdirektivet?

Direktivet ska tillämpas på yrkesverksamheter som orsakar skada, eller överhängande hot om skada ⁽¹⁾, på de naturresurser som anges i direktivet.

Om du utövar en yrkesverksamhet (vinstdrivande eller ej) som

- kräver ett tillstånd enligt direktivet om samordnade åtgärder för att förebygga och begränsa föroreningar (IPPC),
- kräver ett avfallstillstånd,
- medför utsläpp till vatten,
- använder eller transporterar farliga ämnen såsom kemikalier,
- inbegriper vattenuttag,
- använder, bearbetar, släpper ut eller på annat sätt hanterar farliga ämnen eller beredningar, växtskyddsmedel eller biocidprodukter,
- avsiktligt släpper ut genetiskt modifierade organismer i miljön,
- transporterar avfall,
- hanterar gruvavfall,
- innefattar uppsamling och lagring av koldioxid,

så har du strikt ansvar för skadan, eller det överhängande hotet om skada, som din verksamhet orsakar på vatten, mark och skyddade djur- och växtarter samt deras naturliga livsmiljöer. Detta innebär att du, även om det inte fastställts att du begått något fel eller någon försummelse, är skyldig att vidta förebyggande och avhjälpande åtgärder och att bära kostnaderna för dessa.

Om din yrkesverksamhet inte ingår i förteckningen ovan har du fortfarande ett ansvar vid fall av fel eller försummelse, men endast för skador på skyddade arter och livsmiljöer. Detta innebär

⁽¹⁾ Överhängande hot innebär att det finns en tillräcklig sannolikhet för att en miljöskada ska uppkomma inom en nära framtid. Vad som är "tillräcklig sannolikhet" och "nära framtid" bedöms från fall till fall.

att ett fel eller en försummelse måste fastställas innan du kan ställas till ansvar.

Direktivet skiljer mellan följande typer av naturresurser som kan utsättas för skada eller överhängande hot om skada:

Skyddade arter och naturliga livsmiljöer

Skada eller överhängande hot som har betydande negativa effekter på en gynnsam bevarandestatus för skyddade arter eller livsmiljöer.

Skyddade arter och livsmiljöer är de som anges i habitat- och fågeldirektiven, och i vissa medlemsstater även nationellt skyddade arter och livsmiljöer.

Vatten

Skada eller överhängande hot som har betydande negativa effekter på det berörda vattnets ekologiska, kemiska och/eller kvantitativa status och/eller ekologiska potential.

Vatten enligt definitionen i vattendirektivet, dvs. ytvatten (inlandsvatten, vatten i övergångszon, kustvatten, territorialvatten) och grundvatten.

Mark

Förorening eller överhängande hot som utgör en betydande risk för människors hälsa på grund av direkt eller indirekt införande av farliga ämnen, beredningar och/eller mikroorganismer i, på eller under mark.

När ska miljöansvarsdirektivet tillämpas?

Ett tillbud omfattas av direktivet om det medför betydande skada på vatten, mark eller skyddade arter eller livsmiljöer som beskrivs ovan.

Det är de behöriga myndigheterna i varje medlemsstat som fastställer skadans betydelse. Direktivet ger dock viss grundläggande vägledning. Exempelvis ska miljökador som påverkar människors hälsa anses vara betydande. Däremot ska miljökadan inte anses vara betydande om den är mindre än den normala naturliga variationen (t.ex. i en arts populationsstorlek) eller om naturresursen kan återhämta sig helt inom en kort tidsperiod.

Varje fysisk eller juridisk person som berörs eller kan antas bli berörda av en miljöskada, eller på annat sätt har ett intresse, kan rapportera eventuella iakttagelser om miljökador (eller överhängande hot) till den behöriga myndigheten genom att lämna relevanta uppgifter som styrker iakttagelserna. Personen har också rätt att få den behöriga myndighetens beslut prövat i domstol eller av något annat oberoende och opartiskt offentligt organ för att se till att myndigheten agerar i allmänintresset att avhjälpa miljökador. Personerna i fråga kan vara miljöorganisationer, boende, fågelskådare, vandrare, fritidsfiskare, personer vars hälsa hotas av föroreningar eller personer som är ansvariga för barn eller äldre vars hälsa hotas.

Typer av händelser som kan orsaka skada på

livsmiljöer och arter

- Direkt borttagning eller förstöring av skyddade livsmiljöer och arter.
- Fysisk skada, kemisk förorening eller betydande störning (även buller och vibrationer).
- Mikrobiell förorening av skyddade livsmiljöer och arter, t.ex. genom olämpliga jordbruksmetoder.
- Avsiktligt dödande av skyddade arter (t.ex. genom olaglig fågeljakt).

vatten

- Vattentagning som orsakar en förändring av vattenförekomstens kvantitativa status.
- Utsläpp från en industrianläggning som lagrar – eller en lastbil eller järnvägstankvagn som transporterar – kemikalier (t.ex. på grund av en olycka).
- Uppdämning av ytvatten som orsakar betydande förändring av vattnets ekologiska potential.
- Kemikalie-, petroleum- eller avfallspill från lager under eller ovan jord eller från hanterings- och transportanläggningar som orsakar skada på grundvatten och ytvatten (kemisk status).

mark

- Fel på rökgasreningen vid en avfallsförbränningsanläggning som leder till att marken i ett närliggande bostadsområde förorenas av tungmetaller.
- Oavsiktligt kemikalieutsläpp från lagrings-, hanterings- och produktionsområden, och läckage av kemikalier till mark och grundvatten.
- Avsiktligt, otillåtet bortskaffande av avfall på eller i marken, som leder till att gaser (farliga kemikalier) utvecklas och sprids till närliggande bostadsområden.
- Nedmontering av produktionsanläggningar som leder till oavsiktligt läckage av farliga ämnen till mark och grundvatten.

När ska miljöansvarsdirektivet inte tillämpas?

Oavsett din yrkesverksamhet är du som verksamhetsutövare inte ansvarig om skadan orsakas av följande:

- Väpnade konflikter, fientligheter, inbördeskrig eller uppror.
- Exceptionella och oundvikliga naturfenomen som det inte är möjligt att skydda sig mot.
- Verksamheter vars främsta syfte är att tillhandahålla tjänster åt det nationella försvaret eller tjäna internationell säkerhet eller att skydda mot naturkatastrofer.
- En oidentifierbar verksamhet, t.ex. vid diffus förorening, då det inte är möjligt att fastställa ett orsakssamband mellan verksamheten och skadan.

Direktivet ska inte heller tillämpas på följande:

Utsläpp, händelser eller tillbud (och bakomliggande verksamhet) som ägde rum före den 30 april 2007.

Skador där mer än 30 år har gått sedan tidpunkten för det utsläpp, de händelser eller det tillbud som ledde till skadorna.

Oljeförorening till havs, transport av farligt gods, kärnteknisk verksamhet etc., som regleras i internationella konventioner.

Om verksamhetsutövaren kan visa att skadan har orsakats av en tredje part och uppkom trots att nödvändiga säkerhetsåtgärder vidtagits eller till följd av tvingande beslut eller anvisningar från en offentlig myndighet (invändning mot kostnader).

Beroende på nationell lagstiftning kan du som verksamhetsutövare också invända om

- du helt har följt tillståndet och alla dess villkor för ett utsläpp eller en händelse som orsakade skadan, eller
- utsläppet eller händelsen inte ansågs kunna orsaka skador enligt den vetenskapliga och tekniska kunskap som fanns vid den tid då utsläppet till miljön eller verksamheten ägde rum.

Vad bör göras när skador uppstår eller det finns ett överhängande hot?

I denna figur visas de åtgärder som måste vidtas av olika aktörer när skada eller ett överhängande hot uppkommer, och det fastställs att direktivet är tillämpligt. Den visar också deras möjliga ordningsföljd.

I händelse av miljöskada eller överhängande hot måste verksamhetsutövare

- vidta omedelbara åtgärder för att förhindra att skada uppkommer eller förvärras,
- underrätta den behöriga myndigheten så snart som möjligt om tillbudet och de förebyggande åtgärder som vidtas, och
- avhjälpa skadan enligt sin återställandeplan och de åtgärder som anges av den behöriga myndigheten.

Efter underrättelse ska behöriga myndigheter som genomför direktivet i en viss medlemsstat

- avgöra om skadan omfattas av direktivet,
- identifiera ansvarig(a) verksamhetsutövare, och
- ålägga ansvarig(a) verksamhetsutövare att vidta nödvändiga omedelbara och långsiktiga hjälpåtgärder.

Behöriga myndigheter får också själva vidta hjälpåtgärder. I så fall ska de ålägga den verksamhetsutövare som orsakade skadan att ersätta kostnaderna för hjälpåtgärder och bedömning samt administrativa och andra relevanta kostnader.

Hur ska skadan avhjälpas?

Hjälpåtgärder för miljöskada eller överhängande hot mot vatten eller skyddade arter och naturliga livsmiljöer kan vara av tre slag: primära hjälpåtgärder på platsen, kompletterande hjälpåtgärder eller kompenserande hjälpåtgärder.

Primära hjälpåtgärder:

- Omedelbara åtgärder för att stoppa tillbudet, minimera, innesluta, förhindra ytterligare skada och sanera platsen. Dessa kallas även akuta (eller omedelbara) hjälpåtgärder (och föregår oftast de faktiska primära hjälpåtgärderna).
- Hjälpåtgärder på medellång till lång sikt på den skadade platsen utformade för att återställa den skadade miljön till det ursprungliga tillstånd som den skulle ha haft om skadan eller hotet inte hade uppkommit ("återställande").

Kompletterande hjälpåtgärder: Om primära hjälpåtgärder inte är tillräckliga för att återställa miljön till det tillstånd som den skulle ha haft om skadan inte hade uppkommit (s.k. "ursprungligt tillstånd"), kan ytterligare förbättringar göras på den skadade platsen. Om detta inte är möjligt eller alltför dyrt kan sådana hjälpåtgärder vidtas på en annan plats. Om exempelvis primära hjälpåtgärder för ett skadat fiske endast lyckas återställa 50 % av fisket på den skadade platsen, kan kompletterande hjälpåtgärder vidtas på någon annan plats där man kan åstadkomma resterande 50 % förbättring så att fiskeresurserna sammantaget på båda platserna uppgår till 100 %.

Kompenserande hjälpåtgärder: Om det dröjer innan primära hjälpåtgärder (och kompletterande hjälpåtgärder om sådana krävs) har avhjälpit skador på naturen, ska kompenserande hjälpåtgärder vidtas för att kompensera för de förluster som uppstår under den tiden (tillfälliga förluster).

För markskador är direktivets minimikrav att primära hjälpåtgärder ska vidtas för att se till att de förorenande ämnena avlägsnas, kontrolleras, innesluts eller minskas, så att de inte längre utgör någon betydande risk för att människors hälsa påverkas negativt (inga kompletterande och kompenserande hjälpåtgärder krävs).

Läs mer

Miljöansvarsdirektivet – officiell text:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:143:0056:0075:SV:PDF>

Europeiska kommissionens webbplats om miljöansvarsdirektivet:

<http://ec.europa.eu/environment/legal/liability/index.htm>

Publikationsbyrå

Exempel på hjälpåtgärder:

Primära hjälpåtgärder:

- Sanering (akuta eller omedelbara hjälpåtgärder).
- Skapa barriärer för att hindra föroreningar från att spridas vidare (akuta eller omedelbara hjälpåtgärder).
- Återställa topografin och återplantera den skadade platsen med inhemska arter för att påskynda naturlig återhämtning efter störningar i samband med primära hjälpåtgärder.
- Sätta ut arter som ingår i näringskedjan för fisk och vilt, exempelvis evertebrater som är viktiga för insektsätande fiskar och andra djur, och smådäggdjur som fångas av rovfåglar och rovdjur.
- Återskapa möjligheter för de rekreativitet och kommersiella verksamheter som den skadade platsen tidigare erbjöd.
- Naturlig återhämtning av de skadade naturresurserna kan också betraktas som en del av de primära hjälpåtgärderna.

Kompletterande och kompenserande hjälpåtgärder:

- Återställa fungerande livsmiljöer i områden där sådana har funnits tidigare, t.ex. återskapa våtmarker på dränerad jordbruksmark.
- Förbättra arters reproduktionsframgång, exempelvis genom att skydda fåglars häckplatser från rovdjur eller mänsklig störning.
- Ge fiskar tillgång till större vattenområden genom att ta bort vandringshinder.
- Förbättra naturmiljöns tillstånd genom att ta bort invasiva arter.
- Skydda grundvatten från framtida förorening.
- Förhindra förlust av livsmiljöer till följd av exploatering.
- Öka tillgången till eller kvaliteten på rekreativiteterna i ett område.
- Sanera en förorenad plats där det inte finns någon ansvarig verksamhetsutövare eftersom verksamheten är nedlagd.

doi:10.2779/25629

ISBN 978-92-79-29621-5

9 789279 296215